

**SEBASTIAN LUFT:
SUBJEKT AKO MORÁLNA OSOBA
(K Husserlovým neskorým reflexiám pojmu osoby)¹**

Sebastian Luft patrí k výrazným predstaviteľom súčasnej fenomenológie. Vystudoval filozofiu a nemeckú filológiu na univerzitách vo Freiburgu, Heidelbergu a pod vedením Klausu Helda na univerzite vo Wuppertale. Získal viaceré štipendiá (napríklad Deutsche Forschungsgemeinschaft, absolvoval pobyt v New Yorku, zúčastnil sa projektov v rámci Mellon Foundation či Alexander von Humboldt Foundation). V roku 1998 obhájil dizertačnú prácu na tému fenomenologickej metódy. V Husserlovom archíve v Lovani pripravil na vydanie zbrané spisy Husserliana 34, ktoré sa venujú fenomenologickej redukcii. Je autorom knihy *Phänomenologie der Phänomenologie. Systematik und Methodologie der Phänomenologie in der Auseinandersetzung zwischen Husserl und Fink* (Kluwer Academic Publishers 2002, *Phaenomenologica* 166). Vo svojej ďalšej výskumnej práci na Emory Univeristy v USA sa zaoberal vzťahom medzi fenomenologickým hnutím a novokantovstvom. Od tohto roku pôsobí ako mimoriadny profesor na Marquette University v Milwaukee, kde okrem fenomenológie a hermeneutiky aktuálne prednáša aj Heglovu filozofiu. Ako hosťujúci profesor pôsobil v Gazi a v Portoriku a v lete 2007 predniesol svoju prednášku aj na Filozofickom ústave SAV v Bratislave.

(J. V.)

Podľa Husserla je filozofovanie motivované hlboko *etickými* dôvodmi. Filozofia a s ňou spojená pravá veda sú „návodom na blažený život“ alebo aj naopak, morálna úloha človeka je vo svojich najhlbších základoch založená na vede a filozofii. Rozdeleniu ich práce možno pritom rozumieť nasledovne: Veda poskytuje *pravdu*, filozofia *zodpovednosť*. Pravda aj zodpovednosť sú podľa Husserla fundamentálne *etické* kategórie. To však neznamená iba to, že vedec alebo filozof sú etickí, ale naopak, že svoju pravú funkciu môžu splniť až vtedy, keď prijmú univerzálnu ľudskú úlohu: prinášať pravdu a zodpovednosť, a to nie vo vzťahu k jednotlivcovi, ale pre ľudstvo a s konečnou platnosťou, hoci je to cieľ, ktorý sa nachádza v nekonečne. To z nich robí morálne osoby. To znamená, že sa stanú morálnymi vtedy, keď *ako* vedci alebo filozofi budú nasledovať svoje povolanie, ktorého obsah – pravda a zodpovednosť – je síce už predznačený, avšak predpokladá existenciálny moment načúvania tomuto volaniu. Filozof a vedec sa tým stávajú len *špeciálnymi prípadmi* morálnej osoby. Všetky známe texty z okruhu práce *Kríza európskych vied a transcendentálna fenomenológia*, v ktorých Husserl hovorí o úlohe filozofov ako „funkcionárov ľudstva“, sú preto pochopiteľné len vychádzajúc „z hĺbky“ ľudskej podstaty, ktorou je potenciálne morálna osoba, a bez Husserlových etických reflexií visia „vo vzduchu“ (in der Luft).

Chcel by som ukázať, ako sú tieto pomerne známe Husserlove stanoviská, ktoré mu často vyniesli povesť „elitára“ alebo „chladného racionalistu“, pochopiteľné len na zákla-

¹ Ďakujem riaditeľovi Husserlovho archívu v Lovani prof. dr. Ullrichovi Mellemu za povolenie publikovať citáty z Husserlových rukopisov.

de jeho *eticko-morálnych* reflexií, ktoré kryštalizujú okolo pojmu osoby v morálnom kontexte. Bez tohto „nasýtenia“ zostávajú Husserlove skôr tézovité tvrdenia vlastne nepochopiteľné, ak nie groteskne skreslené. Iba explikácia bohatého pojmu osoby v Husserlovej zrelej fáze tak môže poskytnúť adekvátny obraz o Husserlovom pohľade na úlohu filozofie, ako aj objasniť jeho fenomenologickú etiku a v širšom zmysle aj antropológiu. Ako sme už uviedli, hlavnou Husserlovou filozofickou požiadavkou je založiť vo svete morálny život. Je to preňho tá pravá a jediná podstatná vec. Aj všetko ostatné, napríklad úlohu filozofie a vedy vôbec, možno pochopiť ako napĺňanie tejto jedinej požiadavky. Husserlov obraz je dodnes formovaný Husserlom ako matematikom, prísny vedcom, filozofom s ideálom „nezúčastneného pozorovateľa“. Tento príspevok je pokusom skorigovať toto vskutku neprimerané ponímanie. Husserl naozaj zaujíma osobité postavenie medzi racionalizmom a emocionalizmom, kritikou rozumu a existencializmom.

Jadro Husserlovej neskorej filozofie, pokiaľ ide o jej „*big Picture*“, sústredený práve okolo morálnej osoby, je pochopiteľné zase len na základe sebakritiky jeho skorších etických prístupov, ktoré sú ovplyvnené Brentanom. Vychádzajúc z Brentanovej analógie medzi logikou a etikou rozvíja Husserl vo svojich skorších etických prednáškach formálnu etiku paralelnú s formálnou logikou. Formálna etika sa – podľa čítania a chcenia ako funkcií duševná – rozdeľuje na formálnu axiológiu a formálnu praktológiu. Tu sa formulujú zákony analogické formálnej logike, ktoré do istej miery naozaj zodpovedajú logike (zákony konzekvencie alebo absorpcie) a do istej miery sú samostatné; to znamená, že vo formálnej logike nejestvujú. Tak napríklad vo formálnej axiológii sa nachádza zákon „vylúčenia štvrtého“, ktorý *zodpovedá* formálnej logike, keďže vo sfére hodnôt – inak než v logike (*tertium non datur*), kde sú iba kategórie „pravdivý“ a „nepravdivý“ – sa nachádza popri hodnotovom a nehodnotovom aj neutrálna hodnota, tzv. adiafora, *quartum non datur*. Formálna etika formuluje zákony hodnôt, zákony chcenia a zákony čítania, podľa ktorých má človek konať logicky správne. Konať inak by bolo „iracionálne“, a tým eticky zavrhnutiahodné.

Nárok skorého Husserla bol vysoký. Veril, že urobí pre etiku to, čo pred dvetisíc rokmi spravil Aristoteles pre logiku. Je o to pozoruhodnejšie, že vo svojej tzv. „povojnovej logike“ – tento pojem je vhodne zvolený, keďže vojna Husserla osobne značne poznačila, čo netreba podceňovať – sa tohto prístupu mlčky vzdáva. Nie preto, že by bol „chybný“ – ani Aristotelova logika nemôže byť „chybná“ –, ale preto, lebo tento prístup je od začiatku neprimeraný, resp. nie je vhodný pre samotného etického aktéra, pre ľudskú osobu. Dôvod tejto sebakorekcie je teraz dôležitý a odkazuje zároveň na čosi iné: Čo Husserl vo svojej predchádzajúcej etike nezohľadnil?

„Celá táto etika najvyššieho praktického dobra tak, ako bola odvodená od Brentana a ako som ju v podstatných rysoch prijal, nemôže byť posledným slovom. Sú tu potrebné podstatné vymedzenia! Povolanie a vnútorné volanie pritom nenachádzajú svoje skutočné oprávnenie. Existuje nepodmienené ‚máš a musíš‘, ktoré sa obracia na osobu a ktoré pre toho, kto zakúša túto absolútnu afekciu, nepodlieha racionálnemu zdôvodneniu a nie je v zákonomnom zväzku od neho závislé. Tá predchádza každému racionálnemu vysvetleniu, predovšetkým tam, kde je možné.“²

---

² „Diese ganze Ethik des höchsten praktischen Gutes, so wie sie von Brentano abgeleitet wurde und von mir in wesentlichen Zügen angenommen, kann nicht das letzte Wort sein. Es bedarf wesentlicher Begrenzungen! Beruf und innerer Ruf kommen dabei nicht zu ihrem wirklichen Rechte. Es gibt ein

Často opakovaným príkladom, ktorý rozviedol Husserlov žiak Moritz Geiger, je matka, ktorá by síce z axiologického hľadiska musela obetovať svoje dieťa vlasti – pretože z objektívneho hľadiska, samozrejme, národ „zaváži“ viac než jednotlivec –, ale túto úvahu by nikdy neprijala, pretože jej dieťa je pre ňu absolútnou hodnotou. Matka by teda nepristúpila na racionálnu argumentáciu ani „tam, kde je možná“. Hodnota dieťaťa je pre ňu „*non-negotiable*“. V tom nachádzame určitý rozpor: Na jednej strane je rozhodnutie matky založené na emóciách, na druhej strane je nárok vlasti založený na rozume. Keď Husserl dáva za pravdu „rozumovaniu“ matky – ktoré nie je vôbec racionálne, keďže ona sa, prirodzene, do takéhoto diskurzu nepúšťa –, mohli by sme si položiť otázku, či sa tu Husserl nevzdáva ideálu etiky založenej na rozume. Je racionalista Husserl nakoniec emocionalistom, a teda relativistom? To sú otázky, ktoré vedú k jadrú Husserlovho pojmu osoby.

Ako je známe z článkov v časopise *Kaizo* z 20. rokov, Husserl podriaďuje svoju neskorú etiku programu osobnej *obnovy*, čo odkazuje na názov japonského časopisu. Čo má byť obnovené, resp. z čoho má obnova vychádzať? Východiskom je „naivne“ žijúci človek, ktorý si sám seba neuvedomuje. Osoba nepozná práve svoju pravú podstatu, ktorej skúsenosť musí mať. Z toho potom môže vychádzať obnova „autentickej“ osoby. So slovom „autentický“ (*eigentlich*) to možno formulovať takmer heideggerovsky: Naivný život nie je od základov „obnovený“, lebo si neuvedomuje svoje „absolútne ‚máš a musíš‘“, je teda „neautentický“. Otázka teda znie: Ako dochádza k tomuto „uvedomeniu-si-svojej-podstaty“, keďže je jasné, že nemôže ísť o racionálnu operáciu? Husserl tu predsa len neodstupuje od svojej predchádzajúcej intuície: Osobu robí osobou to, že má hodnoty, resp. že ich môže zakúšať, a skúsenosť hodnoty je záležitosťou „duševná“, emócií. Emóciu, ktorá môže zakúšať absolútnu hodnotu osoby, nazýva Husserl „láska“. Tento pojem nemá uňho nijaký nádych *new age* („*love your inner self*“), ale, ako ukážeme, je precízne určený. Ponúka sa tu teda systematická súvislosť medzi osobou, hodnotou a absolútnym „má sa“: „Každé konanie, všetko, čo má účel, sa vzťahuje na hodnoty a napokon, pokiaľ ide o absolútne konanie, to sa vzťahuje na absolútne hodnoty, ktoré sú hodnotami osôb a pre osoby. V konečnom dôsledku má všetko hodnotu iba vo vzťahu k osobám a absolútnu hodnotu má so zreteľom na ich absolútne ‚má sa‘. Každá hodnotná pravda sa vzťahuje na osoby, ktoré sa uskutočňujú v láske k nej, stúpajú k ‚dokonalosti‘. Život v absolútnom ‚má sa‘ je blaženým životom, nie životom v pôžitkoch, ale životom v duchu a v pravde.“³

Táto skúsenosť hodnôt je podmienkou možnosti toho, aby sme počuli volanie, ktoré vyzýva (*auf-ruft*) osobu na jej obnovu: „Je však zvláštne, že Ja nie je len pólou, centrujúcou vnútrajškovosťou, ktorá pritom zo seba poskytuje zmysel a hodnotu a čin, ale že je

---

unbedingtes ‚Du sollst und musst‘, das sich an die Person wendet, und das für den, der diese absolute Affektion erfährt, einer rationalen Begründung nicht unterliegt und in der rechtmäßigen Bindung von ihr nicht abhängig ist. Diese geht aller rationalen Auseinanderlegung, selbst wo sie möglich ist, vorher“ (B I 21/65b).

³ „Alles Handeln, alles Abzwecken ist auf Werte bezogen und zuletzt, sofern es absolutes Handeln ist, auf absolute Werte, das sind Werte von Personen und für Personen. Schließlich hat alles überhaupt nur Wert in Bezug auf Personen und absoluten Wert mit Beziehung auf ihr absolutes Sollen. Alle Wertwahrheit ist auf Personen bezogen, die sich in der Liebe zu ihnen vollenden, zur ‚Vollkommenheit‘ emporsteigen. Das Leben im absoluten Sollen ist seliges Leben, nicht Leben im Genuss, sondern Leben im Geiste und in der Wahrheit“ (A V 21/14b).

aj individuálnym Ja, ktoré má vo svojom predstavovaní, pri pociťovaní hodnôt, pri rozhodovaní ešte hlbšie centrum. Je to centrum lásky v osobitom zmysle, Ja, ktoré v tejto láske nasleduje ‚volanie‘, ‚povolanie‘, najvnútornejšie volanie, ktoré zasahuje najhlbšiu vnútrajškovosť, vnútorné centrum samotného Ja, a volá k novým rozhodnutiam, novým ‚zodpovednostiam‘, sebazdôvodneniam. Mohli by sme azda povedať, že tým volajúcim sú už tušené alebo zahliadnuté hodnoty.“⁴

Treba zdôrazniť, že uvedomenie si absolútneho ‚má sa‘ má výsostne etický význam, je to podmienka možnosti etického: ‚S prebudením zmyslu pre absolútne ‚má sa‘ sa prebúdzajú aj etické sebauvedomenie.“⁵

Ide o absolútne ‚má sa‘ mňa samého ako osoby. Etický postulát znamená *chciet'* toto absolútne ‚má sa‘, uznať ho a aktívne si ho prisvojiť, ‚získať‘ ho, aby sme ho mohli mať (Goethe). Otázka teraz znie: Čo je v podstate bytie osoby, čo je jej jadrom, resp. čo Husserl nazýva ‚centrálnou podstatou‘ osoby? Čo je základným princípom ľudského bytia? Husserlova odpoveď je doslova biologická: Je to *sebazáchova*, ktorú označuje aj ako ‚univerzálne etické úsilie“. Samotná sebazáchova ako úsilie je vnútorným pudom, podobne aj intencionálny život je vo svojej hĺbke pudový. Intencionalita, aj tá kognitívna, je podstatne a od základu *pudovou intencionalitou*. Pud sebazáchovy – napriek dôrazu na ‚seba‘ – nie je solipsistický, ale motivovaný ‚tlakom‘ zvonka. Sám seba môžem zachovať len vzhľadom na ‚vírenia a usadeniny“ okolia, v ktorom existujem a ktoré ma vždy v nejakej súvislosti vyzýva a niečo odo mňa požaduje. Kľúčovým slovom je tu *situácia*.

Husserl aj v tomto prípade nasleduje svoje skoršie názory, keď kritizoval Kanta pre jeho formalizmus, v ktorom *a priori* vyzátvorkoval materiálny ‚element“ zo všetkých etických reflexií. Týmto materiálnym prvkom nie je nič iné než situácia, ‚materiálny stav vecí“, v ktorom ‚už vždy“ som, je to faktický životný svet a jeho vzťahy, ktoré sa mi predkladajú, či už chcem, alebo nie. V tom spočíva aj zmysel príkladu matky, pre ktorú dieťa predstavuje absolútnu hodnotu. Nemusíme to chápať normatívne v tom zmysle, že každá matka *má stavať* svoje dieťa nad všetko, ale v tom zmysle, že stojí v situácii, v ktorej vzniká *konflikt*. Situácia vojny a jej vzťahov ju *privádza* predovšetkým pred voľbu, v ktorej *môže zakúsiť* svoju pravú podstatu, svoje vnútorné Ja a svoje absolútne ‚má sa“. Až situácia ju konkrétne a explicitne spája s jej vnútorným Ja – s Ja, ktorým už predtým bola (byť matkou), ale bola ním implicitne alebo ‚naivne“. Až prostredníctvom situácie, v ktorej stojí pred voľbou, sa *prebúdzajú* uvedomenie si seba samej a jej neotrasiteľná istota, že sa môže rozhodovať a konať *len tak a v nijakom prípade nie inak*.

Pod sebazáchovou sa myslí: nasledovať vlastné vnútorné povolanie a volanie, volanie, ktoré zaznieva z osudu, zo sveta ako sveta hodnôt, ktorý v princípe stále volá. Avšak toto volanie sa ku mne – ako k naivne žijúcemu – nedostáva. Preto je etickým ideálom

---

⁴ „Ein Besonderes ist aber, dass das Ich nicht nur polare, zentrierende Innerlichkeit ist, dabei aus sich Sinn und Wert und Tat leistende Innerlichkeit, sondern dass es auch individuelles Ich ist, das in all seinem Vorstellen, fühlend Werten, Sichentscheiden noch ein tiefstes Zentrum hat, das Zentrum jener Liebe im ausgezeichneten Sinne, das Ich, das in dieser Liebe einem ‚Ruf‘, einer ‚Berufung‘ folgt, einem innersten Ruf, der die tiefste Innerlichkeit, das innere Zentrum des Ich selbst trifft und zu neuartigen Entscheidungen, zu neuartigen ‚Selbstverantwortungen‘, ‚Selbstrechtfertigungen‘ wird. Man kann wohl sagen, das Rufende sind schon gehante oder erschaute Werte“ (B I 21/54b).

⁵ „Mit dem Erwachen des Sinnes für absolutes Sollen erwächst auch das ethische Selbstbewusstsein“ (A V 21/117b).

⁶ „das universale ethische Streben“ (A V 21/104b).

začúť toto volanie, byť preň otvorený. Ja je „slobodným Ja, pokým môže nasledovať začuté volanie alebo môže nasledovanie odmietnuť, prípadne mu aj jednoducho nenačúvať (nepočúvať ho, odvrátiť sa)“.⁷

Načúvanie nie je *nijaký* racionálno-kognitívny akt. Je vecou emócií ako skúseností hodnôt, ktoré mi otvárajú dimenziu môjho Ja, totiž mňa samého ako hodnotovú existenciu. Ako hovorí Husserl, začuté sú hodnoty, hodnota mňa samého alebo to, čo je pre mňa absolútne hodnotné – napríklad moje dieťa, ktoré však ako „absolútna hodnota“ nie je odlišené od matky, resp. jej osud stojí a padá s osudom dieťaťa. Sebazáchova mňa samého je etickým postulátom, ak si viem zachovať to, čím najvnútornejšie som, ak načúvam volaniu osudu a nasledujem ho. „Osud“ nie je anonymným volaním, ale súhrnom toho, čo volá: svet ako svet hodnoty, ktorý ako *racionálna* bytosť nemôžem zakúsiť. To najvnútornejšie, čím som, môžem zakúsiť a realizovať na základe neustálej výmeny a v spojeniach so svetom a so situáciami, s ktorými som konfrontovaný. Ako však nasledujem volanie, keď je už raz začuté?

Začúť volanie, zakúšať svoju najvnútornejšiu podstatu, to sú podmienky možnosti sebaobnovy, o ktorej hovoril Husserl v článkoch pre časopis *Kaizo*. Ako to konkrétne prebieha? Sebaobnova pomocou „etickej epoché“, o ktorej tu Husserl tiež hovorí, *nevytvára* nové Ja – stačí pripomenúť príklad matky. Až vďaka skúsenosti povolania sa to, čo bolo predtým *implicitné* stane *explicitným*. Alebo v inom prípade, keď napríklad človek *objavuje* svoju hrdinkosť (v nejakej katastrofickej situácii), bude jeho vnútorná podstata v tejto situácii určitým spôsobom *aktualizovaná*. Pripomeňme si Jaspersove „hraničné situácie“, ktoré tu získavajú etickú relevanciu. No ak sme už raz objavili nové Ja – a o to tu ide –, neexistuje návrat späť. Podobne je to pri náboženskej konverzii. Nemôžeme sa vrátiť naspäť a vytvoriť „starého Adama“, s konverziou totiž získal nový „spôsob bytia“, ktorý tu teraz ako spôsob explicitne zakúša. To, čo Husserl hovorí v *Kríze* o fenomenologickej redukcii – keď ju prirovnáva k náboženskej konverzii –, je založené už v individuálne, osobne ponímanom človeku a dá sa to pochopiť iba takto. Etická požiadavka kladená na seba samého potom môže znamenať len nasledovanie novoobjaveného Ja a jeho ideálneho spôsobu bytia v každom okamihu; alebo, ako hovorí Husserl, dochádza tu k etickej požiadavke žiť „v súhlase so sebou samým“ – samozrejme, to je ideál. „Súhlasne so sebou samým“ znamená, že *nijaký* nový „odtieň“ mňa samého túto súhlasnosť neruší. To má dosiahnuť nové úsilie o sebazáchovu. V menej odbornom jazyku to znamená, že musím ostať „verný“ sám sebe: „V dôsledku života s dobrým svedomím, v mojom ‚má sa‘, do tej miery, ako ho práve teraz poznám, nasledujúc ho zo všetkých síl, zostávam verný sám sebe a v tejto pravej sebazáchove dospievam k etickému človeku, k človeku etickej istoty a sily a pri spätnom pohľade si v najlepšom prípade nemám čo vyčítať – je to však iba ideál, ktorému v skutočnosti nikdy neučiním zadosť. Ale malo by to tak byť.“⁸

⁷ „freies Ich, sofern es dem gehörten Ruf folgen oder die Nachfolge verweigern oder auch auf sie bloß nicht hinhören (weghören, wegsehen) kann“ (B I 21/55a/b).

⁸ „In der Konsequenz des Lebens in gutem Gewissen, meinem Sollen, soweit ich es jeweils erkenne, nach besten Kräften folgend, bleibe ich mir treu, und in dieser echten Selbsterhaltung erwachse ich zum ethischen Menschen, zum Menschen ethischer Sicherheit und Kraft, und rückschauend habe ich mir bestenfalls nichts vorzuwerfen – was aber doch nur ein Ideal ist, dem ich gar nicht ernstlich genügtun werde. Aber es sei so.“ (A V 21/97a)

Najväčšie priblíženie k tomuto ideálu predstavuje to, čo Husserl nazýva „*blaženostou*“. „Blažený život“ je v dokonalom súhlase so sebou samým a v tomto ohľade je zdôvodnený.

To však nie je všetko. Ak by sa totiž na tomto mieste zastavili, tak by bolo v skutočnosti možné vzniesť voči tejto teórii námietku nezodpovednej privátnej etiky, podľa ktorej človek môže robiť, čo chce, ak sa môže odvolať na svoje vnútorné volanie. Husserl nie je nijaký emocionalista, hoci dosiaľ bolo jeho zámerom zdôrazniť úlohu duševna v nachádzaní vnútorného Ja, dimenzie, ktorá nie je prístupná racionalite. Ak sa to však raz uskutoční, nájde rozum svoje oprávnenie. Ak máme osobu naozaj označiť za *morálnu*, musí táto osoba podrobiť svoje Ja racionálnej *kritike*. Musí sa to uskutočniť preto, lebo ide o morálnu požiadavku. Husserl tu hovorí aj o „kategorickom imperatíve“, ktorý to vyžaduje kategoricky. Husserl je, samozrejme, v tomto zmysle racionalista. Život a všetko v ňom – vrátane vedy a všetkých nárokov poznania – musí byť *zdôvodnené* z najhlbších zdrojov. Ide len o to, že samotná viera v rozum sa nemôže zakladať opäť na racionalite. O tom však neskôr.

Konverzia vedie k seba-kritike a kritika znamená v prvom rade *zdôvodnenie* činov, ktoré prúdia z vnútorného Ja. Zdôvodnenie je v konečnom dôsledku *intersubjektívna* kategória. Musím síce zdôvodniť *seba samého*, ale vo vzťahu k *ostatným*. Husserl dúfa, že takto môže zaniknúť pôvodný konflikt, ne-súhlas medzi mojím Ja a nárokmi môjho spoločenstva. To je naozaj etický ideál: Sebazdôvodnenie sa musí buď pokúsiť vyriešiť konflikt, alebo naplánovať iné činnosti, ktoré uspokojia konfliktné strany – či už touto činnosťou, alebo pokáním, t. j. uznaním spravodlivého trestu. Matka môže urobiť to, že sa konfliktu vyhne iným spôsobom, alebo musí uznať trest, ak poruší zákon. Vyžaduje sa teda súhlas so sebou samým, vnútri osôb, *a s ich spoločenstvom*. Musí sa *zdôvodniť racionálne*, nemôže však zmeniť svoju pôvodnú činnosť, ktorá spôsobila konflikt, ani hodnoty, ktoré ju k tomu motivovali. Zdôvodnenie a obnova súhlasnosti je v tomto zmysle v podstate *intersubjektívna*. Ako jednotlivec som zaviazaný spoločnosti, v ktorej žijem. Racionálna kritika, ku ktorej som eticky vyzvaný, znamená, že konflikt, v ktorom vzniká moje vlastné Ja, má byť, *idealiter*, vyriešený alebo aspoň zdôvodnený tak, že bude pre spoločnosť únosný. Som časťou spoločnosti, ktorá je v ideálnom prípade tiež v súlade so sebou. To je Husserlov ideál personalita vyššieho stupňa, ktorý je sám etickým ideálom. Cieľom kritiky je teda súhlasnosť.

Realizácia etickej existencie je plne otázkou rozumu, konkrétne praktického rozumu. Nie je odvodená z teoretického rozumu, ale je samostatným výkonom rozumu. Etika tak zaujíma miesto prvej filozofie, pričom praktický rozum je len jednou časťou „celej etiky“: „Celá etika zahŕňa logiku... vo všetkých obvyklých vymedzeniach, tiež axiológiu..., ako aj každú akokoľvek vymedzenú praktiku. Napríklad aj každé vedecké poznanie je ‚konanie‘ a profesijný život vedca venovaný pravde je ‚eticke-poznávací‘...“ ([1], 40).

Povedané úplne všeobecne, ako som už spomenul, v situácii a za možností, ktoré mám, sa tento výkon konkrétne realizuje celkom racionálne ako reflexia môjho života a mojich možností. Ak je však otázkou praktickej racionality, tak treba zistiť, ktoré činnosti sú možné, vhodné, požadované a ako sa majú prakticky realizovať. Prehľad týchto možností prináša *veda*. Veda ako teoretická racionalita je bezprostredne v službách praktickej reality človeka. Veda slúži človeku v jeho životnom svete, to je jej vlastný zmysel. Ak je toto úzke spojenie medzi oboma – životným svetom a vedou – rozseknuté, dochá-

dza ku kríze, ktorú Husserl opisuje vo svojej *Kríze*. Potiaľ je aj analýza v *Kríze* (v paragrafoch o Galileovi) motivovaná eticky. Odhliadnuc od toho, že konkrétnym výskumom sa tu dospieva k novým pravdám a zisťujú sa možnosti vedy, to, čo univerzálne vytvára súhlas so samým sebou, sú práve spôsoby existencie človeka. A tým sa dosahuje „absolútne naplnenie“ celého úsilia. Podľa Husserla je ľudstvo niečím večne sa usilujúcim, smerujúcim k poslednej pravde s vedomím, že tu nikdy nemôže byť absolútne. V tom však spočíva aj možnosť spásy. „Kto stále ďalej túži len, my spasit' môžeme ho“⁹ – tak by mohlo znieť motto Husserlových reflexií.

Zachovanie absolútnej pravdy je „inštinktívne“ vpísané do života človeka, avšak toto úsilie musí byť určitým spôsobom usmerňované na správnu cestu, musí byť inštitucionalizované. Z toho vychádza „postupnosť vývoja ľudstva“ ako to, čo kulminuje v „*založení univerzálneho teoretického záujmu*, súčasne vstupujúc do služby univerzálneho záujmu praktického rozumu“, čím „vzniká *veda*“ ([2], 68 a n.). Nejde teda o radikálny prelom medzi prirodzeným postojom a vedou, ale o to, že veda vyrastá organicky z každodenného života ľudstva, pokiaľ je podstata činného človeka uchopená „v jej čistote“. Táto postupnosť napokon vrcholí v transcendentálnej vede, vo fenomenológii: „Transcendentálna veda je stupňom poslednej a pravej vedeckej vedy, je to veda na absolútnej pôde fenomenologickej subjektivity, ktorej nekonečnosť v sebe zahŕňa každú nekonečnosť prirodzeného postoja“ ([2], 70).

Transcendentálna fenomenológia a jej absolútna pôda, transcendentálna subjektivita, sú konečnými bodmi celého ľudského úsilia. Z tohto hľadiska je pochopiteľný aj pojem, ktorý sa v Husserlových rukopisoch objavuje len zriedkavo, ale v zmysle tejto stupňovitej stavby ho môžeme chápať ako vrchol etických úvah. Je ním *transcendentálna osoba*. Nie je to iba iný pojem pre „transcendentálnu subjektivitu“, je to ľudská osoba uchopená univerzálne, človek v plnom zmysle slova: „Transcendentálne Ja ako pól a substrát totality schopností je takpovediac transcendentálna osoba. Svoje pôvodné založenie získava fenomenologickou redukciou, ktorá si tým, že vstupuje do univerzality konkrétne transcendentálneho, prisvojuje obsiahly život, ktorý vnáša do hry všetky schopnosti, takže môže rozvíjať všetky možné mody vedúce k sebazáchove. Ukazuje sa tu, že prirodzené osobné bytie a život sú iba zvláštnymi transcendentálnymi formami života, ktorý zostáva identický vo všetkých iných možných obmenách“ ([2], 200 a n.).

Pokiaľ Husserl vyvodzuje samotné transcendentálne Ja z morálnej osoby, ponúka sa aj tu jednotný obraz. „Transcendentálna osoba“, tento inak pozoruhodný pojem, sa vzťahuje na morálnu osobu v jej univerzalite, ktorá *idealiter* napĺňa ľudské úsilie. Je eticko-normatívnou kategóriou: je to človek v ideálnom zmysle, ktorý vyčerpal všetky možnosti existencie a potom, čo sa on/ona obnovil/a prostredníctvom etickej epochy, môže vždy voliť optimálne konanie.

Nakoniec je tu otázka, za akým konečným účelom to všetko robím? Je morálne konanie v načrtnutom zmysle exkluzívnou otázkou vlastného sebauskutočnenia, resp. bezkonfliktnou integráciou v spoločenstve, ktoré odhalilo svoju vnútornú podstatu a všetkých jednotlivcov privádza na túto rovinu? To predpokladá, že svet má zmysel, posledný zmysel, ku ktorému všetko smeruje a v ktorom možno nájsť posledné uspokojenie. Husserl si v rukopisoch vskutku často kladie otázku, či svet má vôbec nejaký zmysel a čo by sa

---

⁹ Podľa prekladu M. M. Dedinského. GOETHE, J. W.: *Faust*. 2. zv. Bratislava: Tatran 1968, s. 373; pozn. prekl.

stalo, keby bolo všetko bez zmyslu. Ako môžem s toľkou istotou tvrdiť, že svet má zmysel? Je pravda, že takejto istoty niet a ani nemôže byť. V skutočnosti je pravdepodobnejší opak – že totiž Zem sa jedného dňa ochladí, že človek ako druh podľa antropologických zákonov raz vymrie, že všetky výkony vedy a kultúry ponímané *sub specie aeternitatis* sú nezmyselné. Prečo potom vôbec žiť? Aj táto otázka je skrz naskrz existencialistická.

Odpoveď má opäť etickú povahu: Je etickým ideálom vidieť v dejinách ľudstva teleológiu, to, že svet je zriadený zmysluplne a že v ňom máme nejaké miesto a nejakú funkciu. Je to nádej, že všetko teleologicky speje k zmyslu. To je Husserlov pojem Boha. Vo svete vládne logos, ku ktorému musíme smerovať a ktorý nás nabáda k tomu, aby sme žili eticky. Avšak ani to nie je racionálny pojem. Husserlov *terminus technicus* je preto láska – láska k svetu ako k zmysluplnej teleológii vo svete a v živote človeka. To je samotný etický postulát osoby, ktorá konverziou odhalila svoje centrálné Ja a napriek celej absurdite sveta riadi svoj život racionálne. Toto racionálne znamená: tak sebazdôvodňuje, ako aj to, čo má pred sebou ideál skrz-naskrz zmysluplného, t. j. racionálne ladeného sveta; racionálne v zmysle logos-všetkého. Ak by sme to nemali, potom, povedané trochu drasticky, „by sme sa všetci mohli obesit“. Počiatočný základ etického bytia, odhalenie centrálneho-Ja ani posledná idea zmysluplného sveta v plnom význame nie sú nakoniec už otázkou racionálneho vzhľadu, ale vecou duševna, a teda viery, lásky, nádeje.

V jednej peknej pasáži Husserl píše: „Faust hovorí: ‚Dlhšie by takto pes neživil.‘¹⁰ Naopak, pes aj samotný človek, ktorý žije iba prízemne a ešte neodkryl... ideu ‚pravého‘ ľudského okolia a ‚pravého‘ ľudstva, môže takto celkom dobre žiť. My však nie. Mohli by sme povedať: Ako sa myslenie stalo vedeckým myslením a vedecké myslenie sa stalo univerzálnym etickým myslením, čím sa rozum stal praktickým rozumom na základe vedy o praktických možnostiach a o najvyššom dobre, tak je tu aj radikálna nespokojnosť a vedomie toho, ‚že to tak nemôže byť‘, že absolútny život by bol nakoniec iracionálny, že ľudstvo by bolo len náhodné a v jednotlivom etické (hodnotové, teda hodnototvorné), že svet by bol len náhodný a krásu a rozum by stelesňoval len v jednotlivom a celkom dočasne.“¹¹

Husserlov projekt sa pri tomto náčrte ukazuje ako diferencovanejší, než sme sa domnievali. No predsa sa spája do jedného koherentného obrazu. Husserlovi ide o konštitúciu pravého ľudstva, ktorému možno rozumieť a zdôvodniť ho od hĺbok až po výšiny a ktoré takto môže žiť „v pravde a z pravdy“. Zdôraznenie absolútneho „má sa“ jednotlivca ako priam eschatologickej nádeje, že svet má zmysel – vzhľadom na jeho faktickú absurditu – má celkom existencialistické črty. Je podivuhodné, ako bol Husserl otvorený

---

¹⁰ Podľa prekladu M. M. Dedinského. GOETHE, J. W.: *Faust*. 1. zv. Bratislava: Tatran 1966, s. 69; pozn. prekl.

¹¹ „Faust sagt: ‚Kein Hund möchte länger so leben‘. Im Gegenteil, ein Hund und selbst ein Mensch, der nur erdgebunden lebt, d.i., der noch nicht [...] die Idee einer ‚wahren‘ menschlichen Umwelt und ‚wahren‘ Menschentums erschlossen hat, kann sehr wohl so leben. Wir aber nicht. Wir können auch sagen: So, wie das Denken zum wissenschaftlichen Denken geworden ist, und so, wie das wissenschaftliche auch zum universalen ethischen Denken geworden ist, und damit die Vernunft geworden ist zur praktischen Vernunft auf dem Grund der Wissenschaft von den praktischen Möglichkeiten und vom höchsten Guten, ist eine radikale Unbefriedigung da und ein Bewusstsein des ‚Es kann so nicht sein‘, dass das absolute Leben ein letztlich irrationales sei, dass die Menschheit nur zufällig und im einzelnen eine ethische Menschheit (eine wertvolle, also wertschaffende ist), dass die Welt nur zufällig und im einzelnen und ganz vorübergehend es zu verkörperter Schönheit und Vernunft bringt.“ (A V 21/118b)

týmto konkrétnym ťažkostiam a existenciálnym otázkam. Existencialistom však nie je. Rovnako nie je ani racionalistom v kantovskom zmysle. Mohli by sme aj konštatovať, že buď ide strednou cestou, alebo – čo by bolo podľa môjho názoru správnejšie – že od základu inak rozumie emóciám a rozumu, srdcu a umu. Tie nevytvárajú dichotómiu, opozíciu, ale sú len korelatívnymi pojmami, abstraktnými protipólmi konkrétnej osoby, ktorá je od základu duševná, ale aj rozumová. Nikdy nemôže vystupovať len ako čistý rozum, ale jej rozum môže konať zodpovedne pod vedením emócií – viery v zmysluplný svet. Tým sa tento postoj stáva aj „kritikou rozumu“ v kantovskom zmysle, ktorej úlohou je ukázať rozum v jeho obmedzeniach a vytvoriť tak priestor pre etické konanie. Husserl oduševňuje nádej na morálny svet vytváraný človekom. Aj v tomto ohľade, hoci v pozmenenej podobe, zostáva zviazaný základnej ideí osvietenstva.

LITERATÚRA

- [1] HUSSERL, E.: *Aufsätze und Vorträge 1922 – 1937*. Vyd. T. Nenon, H. R. Sepp. The Hague, Netherlands: Kluwer Academic Publishers 1988 (Husserliana 27).
- [2] HUSSERL, E.: *Zur phänomenologischen Reduktion. Texte aus dem Nachlass (1926 – 1935)*. Vyd. S. Luft. Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers 2001 (Husserliana 34).

Preklad vznikol ako súčasť grantovej úlohy VEGA č. 2/0168/08.

Z nemeckého originálu Das Subjekt als Moralische Person. Zu Husserls Späten Reflexionen Bezüglich des Personenbegriffs *preložila* Jaroslava Vydrová.

Za konzultácie pri preklade textu ďakujem Mgr. Jane Tomašovičovej, PhD.